

Noodgeld uit de Eerste Wereldoorlog in Zuid-Oost-Vlaanderen

Luk Beekmans

Financiële onrust

Het begin van de Eerste Wereldoorlog zorgde voor onrust op de Europese financiële markten. Dit uitte zich enerzijds in het feit dat de spaarders massaal hun tegoeden van de bank haalden en anderzijds ook in het feit dat de bevolking het vertrouwen in de bankbiljetten verloor. Daarom was de Nationale Bank van België genoodzaakt om - op vraag van de bevolking - zoveel mogelijk biljetten om te ruilen in zilveren munten. Op een bepaald ogenblik dreigde de voorraad aan zilvergeld uitgeput te raken, waardoor de Belgische regering verplicht was om het convertibiliteitsprincipe op te heffen. Het papiergeld verloor hierdoor zijn rechtstreekse binding met het edelmetaal.

Afb. 1a en b.
Bankbiljet van 100 frank, uitgegeven door de Société Générale de Belgique, in januari 1915, voor- en keerzijde (180 x 107 mm). Verz. Eric D'Hoker, Zottegem.

De bevolking potte massaal zilvergeld op, in de hoop dat de metaalwaarde de nominale waarde in de nabije toekomst zou overstijgen. Hierdoor ontstond een massaal tekort aan wisselgeld. Toch had de Nationale Bank van België zich

vanaf 1912 voorbereid op een tekort aan wisselgeld. Ze hield een biljet van 5 frank in de wachtkamer, dat snel tot emissie kon komen. Op 4 augustus werd gestart met de uitgifte van deze biljetten. De Duitse bezetter ontnam echter snel de uitgifterechten van de Nationale Bank en droeg ze over aan de Société Générale de Belgique¹.

¹ Een laatste poging van de Nationale Bank van België om het tekort aan wisselgeld weg te werken door het aanmaken van een nieuwe reeks papiergeld van één en twee frank had weinig succes

Door de vijandelijkheden werden de gemeenten voor extra uitgaven geplaatst, waarvoor echter de financiële draagkracht ontbrak. Het werd steeds moeilijker om over voldoende geldelijke middelen te beschikken en de opname van tegoeden bij financiële instellingen werden sterk beperkt.

Noodgeld uitgegeven door de gemeenten

Als reactie hierop verscheen gemeentelijk noodgeld². Een eerste piek, die zich ontwikkelde vanaf augustus 1914, zou in toemende mate aangroeien tot midden 1915. De oorzaak dient hier te worden gezocht in het massaal oppotten van munten en door de stopzetting van de muntslag door de Koninklijke Munt in augustus 1914. Nadien werd het aanbod met officiële geldbiljetten stilaan genormaliseerd. Een tweede piek ontwikkelde zich in de periode november 1917 tot juli 1918. Ditmaal werd het muntaanbod beknop door het feit dat het metaal door de oorlogsindustrie werd opgeëist. Een oplossing om dit tekort via zinken munten op te lossen kwam te laat en was daarenboven ontoereikend.

Het uitgeven van "nood"-geld impliceert dat het de bedoeling was om het lokaal papiergeld zo snel mogelijk om te ruilen tegen officiële munt. Toch kon er aanvankelijk slechts een beperkt volume aan noodgeld worden omgewisseld. Het zou tot 1926 duren vooraleer alle noodgeld uit de omloop was gehaald.

Afb. 2.
Noodgeld ter waarde van 2 frank, stad Audenaarde, 1914 (120 x 88 mm). Verz. Eric D'Hoker, Zottegem.

² Naast papieren geld werden heel uitzonderlijk ook noodmunten uitgegeven (bv. Gent). Dit was echter niet het geval in Zuid-Oost-Vlaanderen

Afb. 3.
Noodgeld ter waarde van 1 frank, Sint-Blasius-Boeckel, 1914 (151 x 89 mm). Verz. Eric D'Hoker, Zottegem.

Afb. 4.
Noodgeld ter waarde van 5 frank, Sint-Lievens-Houtem, s.d. (130 x 88 mm). Verz. Eric D'Hoker).

Het totale geldvolume

Exacte berekeningen van het totale geldvolume aan gemeentelijk noodgeld zijn niet beschikbaar. Voorzichtige schattingen wijzen uit dat tussen augustus 1914 tot juli 1915 voor 60.000.000 frank noodgeld is uitgegeven.

Op basis van de huidige verzamelingen is vastgesteld dat 630 Belgische gemeenten noodgeld hebben gecreëerd.

Betaalkracht

Het is merkwaardig hoe de gemeenten erin zijn geslaagd om het lokale geld op te leggen aan hun inwoners en handelaars. Er waren wel sancties voorzien - geldboetes en gevangenisstraf - voor diegenen die het gemeentelijk geld niet aanvaardden. Het sterke solidariteitsgevoel bij de Belgische bevolking zal wel een rol hebben gespeeld bij het probleemloze aanvaarden van het gemeentelijk noodgeld.

Een pijnpunt vormde de territoriale afbakening waar het noodgeld gangbaar was. Hiervoor werden verscheidene oplossingen uitgewerkt onder de vorm van intercommunale samenwerkingsakkoorden. Zo werd in het kanton Oudenaarde een initiatief op touw gezet waarbij een tiental gemeenten zich verbonden om het noodgeld van de andere leden op hun grondgebied te aanvaarden. Om het vertrouwen in het gemeentelijk noodgeld te onderstrepen werd bij raadsbesluit vrijwel steeds de waarborg vermeld. De geboden garanties waren van uiteenlopende aard: geblokkeerde gemeentelijke tegoeden bij banken, het gemeentelijk onroerend goed, gemeentelijke portefeuilles aan kasbons en andere roerende titels...

Vermeldingen op het gemeentelijk noodgeld

Op het lokale papierengeld was meestal een breed spectrum aan informatie vermeld: de waarde van het biljet (meestal in cijfers), de naam van de gemeente, de naam van de verantwoordelijke uitgever, het gemeentezegel en officiële handtekeningen, de uitgiftedatum of datum van het betreffende gemeenteraadsbesluit, datum en plaats van de convertibiliteit naar officieel geld en een volgnummer. Soms bevatten de biljetten ook diverse vermeldingen, bijvoorbeeld straffen voor namaak of de ongeldigheid voor de aankoop van drank.

Noodgeld uitgegeven door andere organisaties

Naast gemeentelijk noodgeld werden tijdens de Eerste Wereldoorlog ook noodbiljetten uitgegeven door plaatselijke voedselhulporganisaties. Deze waren aanvankelijk bedoeld voor aankoop

Afb. 5. Noodgeld ter waarde van 1 frank, uitgegeven door het Nationale Hulp- en Voedingskomiteit, Hulp en Bescherming aan de Werklozen, Gewestelijke afdeling Aalst-Herzele, 1915, voor- en keerzijde (105 x 71 mm). Verz. Eric D'Hoker, Zottegem.

pen in hun eigen winkels, maar naar verloop van tijd kregen ze ook koopkracht bij alle handelaars van de gemeente. Ook private ondernemingen, die wegens de geldschaarste de lonen van hun personeel niet konden betalen zijn overgegaan tot het uitgeven van eigen geldbronnen. De lokale overheid was niet betrokken bij deze emissies en droeg ook geen verantwoordelijkheid bij de uitwisseling in officieel geld. Deze biljetten mogen dan ook niet

Afb. 6.

Noodgeld ter waarde van 0,10 frank, uitgegeven door het Hulp- en Voedingskomiteit Velzeke, s.d. (60 x 33 mm). Verz. Museum van de Nationale Bank van België.

als gemeentelijk noodgeld worden aanzien³.

Lijst van de gemeenten uit het arrondissement Aalst-Oudenaarde waar noodgeld circuleerde tijdens de Eerste Wereldoorlog.

DISTRICT AALST

Aalst: Aalst, Baardegem, Erembodegem, Gijzegem, Herdersem, Hofstade, Meldert, Moorsel en Nieuwerkerken.

Erpe-Mere: Aaigem, Bambrugge, Burst, Erondegem, Erpe, Mere, Ottergem en Vlekkem.

Lede: Impe, Lede, Oordegem, Smetlede en Wanzele.

DISTRICT GERAARDSBERGEN

Denderleeuw: Denderleeuw en Welle.

Geraardsbergen: Geraardsbergen, Ophasselt, Overboelare en Zandbergen.

Haaltert: Haaltert, Heldergem en Kerksken.

Herzele: Borsbeke, Herzele, Ressegem en Woubrechtgem.

Ninove: Ninove.

Sint-Lievens-Houtem: Bavegem, Letterhoutem, Sint-Lievens-Houtem, Vlierzele en Zonnegem

Zottegem: Velzeke.

DISTRICT OUDENAARDE

Brakel: Nederbrakel en Oprakel.

³ Een belangrijk deel van de tekst van dit artikel werd geput uit: DEGRAEVE P., 2013: Geld in nood... Gemeentelijk noodgeld tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *Tijdschrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen: Oud geld, nieuw verhaal*, jb. 3, nr. 1, pp. 6-27

Horebeke: Sint-Kornelis-Horebeke.

Kluisbergen: Berchem, Kwaremont, Ruien en Zulzeke.

Kruishoutem: Kruishoutem.

Lierde: Deftinge.

Maarkedal: Maarke-Kerkem, Nukerke en Schorisse.

Oudenaarde: Bevere, Edelare, Ename, Leupegem, Melden, Nederename, Melden, Nederename, Oudenaare, Volkegem en Welden.

Ronse: Ronse.

Wortegem-Petegem: Petegem.

Zingem: Zingem.

Zwalm: Beerlegem, Roborst, Sint-Blasius-Boekel .

Bibliografie

BOSMAN J., 1991: *Het papieren noodgeld van het arrondissement Aalst*, Aalst.

DEGRAEVE P., 2013: Geld in nood... Gemeentelijk noodgeld tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *Tijd-schrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen: Oud geld, nieuw verhaal*, jb. 3, nr. 1, pp. 6-27.

DE MEY J., 1989: *Het Belgische papiergeld van 1822 tot heden*, Brussel.

DE SCHAEPDRIJVER S. 1997: *De Groote Oorlog - Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen-Amsterdam.